

הקרב על בית הנשיא

כדי לאפשר לנשיא לצאת לעבודתו ולקבל אורחים מבלי שיוזקק לעבור ברחוב.

כאשר הסתבר, כי הבית אינו מספיק לקבלות פנים של קבוצות גדולות, המבקרות בתכיפות אצל הנשיא, הוקם, על-פי הצעת בן-צבי, צריף על חלק מגינת רחביה הסמוכה. וכך הפך בית-הנשיא להיות תרכובת מיקרית של שלוש יחידות נפרדות, אשר אחת ממנה שייכת לזוג בן-צבי באופן פרטי.

על כן, לאחר מות בן-צבי, שלחה אלמנתו מכתב לזויד בן-גוריון, בו הציעה כי יוקם מישכן חדש לנשיאים, וכי הבית ברחוב אחריו יישמש להנצחת שם בעלה. מה ע"ה, הסבירה במכתב, שהצריף ומספר חדרים נוספים מלאים מזכרות, מתנות, ציורים ותמונות שניתנו לנשיא בן-צבי על-ידי אישים ברחבי העולם, והמציניים פרקים שונים בו תולדות הנשיא השני של מדינת ישראל. הציעה רחל ינאי: לבית זה יבואו ילדי בית-ספר, עולים חדשים ואורחים זרים שילמדו על פעלו של הנשיא המנוח.

הוקמה ועדת שרים, שתכריע בדבר, ולאחר דיון קצר החליטה להעתיק לבקשתה של רחל ינאי, לגשת להקמת מישכן קבע לנשיאי ישראל וביתנים לשכן את הנשיא ב"בית קלארק הגדול, שירכש במיוחד עבורו. עד אז ישתמש הנשיא שור בלישכת הנשא בן-צבי ובצריף קבלות-הפנים שברחוב אחריו, לתקופה של שלושה חודשים.

אלמנת האיפיוור

אפשר היה להניח, כי עם קבלת החלטתה של ועדת השרים יסתיים העניין, ורחל ינאי תוכל לגשת לתיכונן בית יצחק בן-צבי. אלא שהעניין רק החל.

התקר הראשון אירע ביום בו הופיע זלמן שור לראשונה ללישכתו הזמנית. הסתבר כי איש מן הממונים לא טרח להודיע לרחל ינאי, כי לישכה זו תשמש את הנשיא החדש. על כן, בבואו לישם בבוקר, מצא שור את הדלת המשותפת, לבקשה כי תפתח את הדלת. היא עברה מעל לגשר המחבר, ירדה לקומת הקרקע של הלישכה, פתחה בעצמה את הדלת — ובירכה את הנשיא החדש על היכנסו לתפקיד.

כעבור ימים אחדים הופיעו הסגנויות הראשונות של מסע מכון נגד רחל ינאי. המקור המוססה היתה לישכת ראש הממשלה. כי דויד בן-גוריון — שאהב את יצחק בן-צבי אך לא את אשתו — לא השלים עם החלטת השרים. על כן באה אותה התפרצות של בכי מר. על כן נאנחה באוזני ידיים, שאם מניו וגמור עם בן-גוריון להילתם בה, עשויה היא לחתור על בקשתה, או להסתפק בצריף העץ. וכך אימנם קרה. כאשר הודיע שור כי אינו מוכן להשתכן בבית קלארק, בוטלה החלטת השרים, והלישכה הועמדה לרשות שור. יוקם צריף במקום אחר, כבית-זכרון לבן-צבי.

ומסביבם גינותיו. רק יושבראש הועד הלאומי סבר כי יהיה זה בזבזני מדי לגור בבית אבנים, ומה גם שלא היו לו הכספים לזה. כאיש העליה השניה החליט לגור — כמו חבריו בדגניה, בעין-חרוד ובנהלל — בצריף.

על המיגרש הוקם צריף שדמה להפליא לצריפי-המגורים בקיבוצים. היו בו חמישה חדרים. בשניים התגוררו חלוצים וחלוצות, מהוסרי מקום-מגורים, שהחברים יצחק בן-צבי ורחל ינאי איכנסו לפי תור בביתם. בחדר השלישי התגורר יונה לישנסקי השישי, אביה של רחל ינאי ושל ה"פסלת בתיה לישנסקי.

שני החדרים הנותרים שימשו לזוג בן-צבי ולשני ילדיהם, עמרם ועלי. בחלק זה לא עמד, במשך תקופה ארוכה, כמעט שום רהיט, פרט לשולחן-עץ פשוט ולמספר היבות שעליהן נמתחו קרשים ואשר שימשו כמיטות. אך לעומת זאת היו הקירות מסביב מחופים בספרים: ספרי המחקר של יצחק בן-צבי בתולדות המרחב והקהילות היהודיות שחי בו.

זכור הבן האהוב

במרוצת השנים הוקף הצריף בבתיים בני שלוש ור ארבע קומות. העליה שבאה מגרמניה לאחר עלות היטל לר לשלטון בחרה לה שכונת-מגורים את רחביה, שהפכה לשכונת-הפאר של ירושלים. כאן גרו מעתה בנקאים, סוחרים ופקידים בכירים. רחביה האריסטוקרטית — כך נודת פרסמה השכונה.

בעקשנות הוסיף לעמוד שם הצריף של משפחת בן-צבי, כמה פעמים פנו קבלנים וניסו לשכנע את המשפחה, כי המיגרש שעליו עומד הצריף שווה פי עשר מהצריף עצמו. "מה יש?" היה יצחק בן-צבי עונה להם, "גם ארץ ישראל שחה יותר מהרכה אשר גרים עליה".

לבסוף התרגלו הכל לצריף, כאן החקיימו ישיבות היסטוריות של הועד הלאומי, לכאן היו באים ברל כצנלסון ומנחם אוסישקין כדי לנסות, יחד עם יושבראש הועד הלאומי, תזכירים לנציב העליון או למשרד המושבות ב"לונדון. כאן וערכו הישיבות של מטה ההגנה במתוו ירושלים, כשחברת המטה רחל בן-צבי מגישה תה לנאספים ויוסף רובל (האלוף אבידן) מדחה על המצע במחוו.

רק עם קום המדינה הוסר הצריף. היה זה לאחר נפילתו של עלי בקרב על בית-קשת שבעמק. "קירית הצריף מזכיר רם לי יותר מדי את הילד", היתה אומרת רחל ינאי, שמית בנה האהוב פגע בה קשות. רק אז מסרה משפחת בן-צבי את המיגרש לקבלן ואת הצריף העבירה לקיבוץ בית-קשת, לשמש כבית-תרבות.

על המיגרש שפונה הוקם בית משותף, כשהזוג בן-צבי מקבל מידי הקבלן שתי ידרות מחוברות, תמורת המיגרש.

אוסף מיקרי שז בתים

בירה זו המשיך הזוג לגור גם אחרי שיצחק בן-צבי נבחר לנשיא. שם ניהל את היזו הפרטיים; ואילו ל"צרכי העבודה הרשמית של הנשיא נרכש בית אבן קטן בן שתי קומות, סמוך לבית המשותף. בקומת הקרקע שוכנה לישכת הנשיא, ואילו בקומה העליונה סודר חדר קבלת אורחים וחדר-אוכל, לסעודות הרשמיות בלבד. בן דירת הזוג לבין הקומה העליונה של הבית הרשמי ניבנה גשר,

אהד מוורתיקי העליה השניה, חב-משק מעמק יזרעאל, בא השבוע לבקר אצל הנשיא זלמן שור. הוא בא יחד עם אשתו, שניהם ידידים ותיקים של הנשיא ורעייתו. שור קיבל אותם בלישכתו הזמנית, בבית הנשיא המנוח יצחק בן-צבי. עם תום הביקור לחש האיש לאשתו: "אוי, שכחנו בכלל להיכנס לרחל ינאי!"

הם יצאו דרך שער הברזל של בית-הנשיא, וכנסו לבית הסמוך: בית משותף רגיל בן שלוש קומות. בקומה השניה צילצלו כדלת של אחת הדרות, שלא נאצה כל כחובת. הדלת נפתחה על-ידי דמת עטופת-שחורים: אלמנת הנשיא בן-צבי.

במשך כרבע שעה התרחש בדירה מתזה קורע-לב. רחל ינאי בן-צבי התישבה על כיסא, המינה את אורחיה להת" יישב לידה. אך הם נשאר עומדים. כי באותו רגע פרצה רחל ינאי בבכי תמרורים. היא הוסיפה להתייפח כששני האורחים ניצבים קפואים וחתירים, מבלי שיוכלו להיציא הגה מפייהם.

"למה?" שאלה, "למה זה מגיע לי? מדוע מסיתים נגדי את העם? אני יודעת שהעם אהב אותי. את הנשיא ואותי. והנה מעמידים אותי בניני העם כסחטנת וכמי שכנסה להשתלט על רכוש המדינה. למה זה מגיע לי? למה? הלאמי וכבר הייתי יכולה להיות יחד איתו — שם." גם לאחר שרגעה מעט והחלה להראות לאורחיה את צרור מכתבי-התנחומים הגדול שהצטבר על שולחנה, הוסיפו השניים לשחק. ניכר היה, כי הם זועזעי מכדי שיוכלו להשיב לה.

שלושה שבועות הצטבר הבכי בלבה של רחל ינאי — אך לא היה לה בפני מי לשופכו. כי מאז הסתיימו ימי האבל הרשמיים, והנשיא החדש נכנס לתפקידו, לא פסק כמעט אף אורח את דירתה.

בית הגנרל

בידיעה הראשונה כי לא דכל חלק עם ביתו של הנשיא בן-צבי הופיעה בעולם הזה (1340). עוד לפני שנבחר הנשיא החדש נאמר, כי רחל ינאי דורשת שבית הנשיא המנוח ייוחד כבית זכרון ליצחק בן-צבי, וכי אינה מוכנה להיענות להצעת הממשלה שביתי ברחוב אחריו יישמש מעתה מישכן קבע לנשיא ישראל.

בית זה הפך רק במיקרה להיות מישכן של נשיא. עם מות הנשיא חיים וייצמן, בביתו ברחובות, היה ברור כי מישכן הנשיא יעבור מעתה לירושלים. שלמה ארוז, הכמונה על המשק הממלכתי, אף מצא את הבית הנכון, החל במשא-ומתן לקנייתו. היה זה בית גינת דר'קומתי, הדומה למיכר והמוקף חומת אבן גבוהה, מאחורי טרה סנסה מסביב לחהילה משתרעים גינות, מידשאות ומיגרש טניס. בית זה ניבנה על-ידי שלמה זלמן שוקן, המיליונר הי יהודי מגרמניה, בעל הוצאת שוקן ואביו של עורך הארץ גרשום שוקן. בני ירושלים הכירו את הבית כביתו של גנראל בארקר, המפקד הכריטי שהשמיע את הסיסמה "להכות את היהודים בכיסיהם!" ואשר נשלח ארצה כדי לרכז את המחירת הלוחמת.

כאשר בא ארוז לנשיא החדש, מספר ימים לאחר בחירתו, כדי לבשר לו על הבית שהממשלה עומדת לרכוש עבורו, העמיד בן-צבי פנים תמותות. "בשביל מה בית גדול כזה?" שאל בן-צבי, "למה צריך להוציא כסף?" "נשיא צריך לקבל אנשים, לערוך קבלות פנים לדיפלומטים", הסביר ארוז, "וזאת לא יוכלו לעשות כאן בדירה". "אם כן", השיב בן-צבי, בהובילו את ארוז אל מירפסת דירתו הצנועה ובהצביעו על מיגרש ריק כמזר לבית, "אפי' דיר להקים כאן צריף לקבלות הפנים."

הצריף

א במיקרה הוצע בן-צבי להקים שם צריף, כי מזה שנים רבות התעצב לימים בהם גר על אותו מיגרש, בצריף עץ ירוק מאיר, אותו הקים בראשית ימי יסודה של שכונת רחביה, ב"1920.

יצחק בן-צבי, יושבראש הועד הלאומי, נענה להצעתם של השופט העליון המנוח גד פרומקין, הפרופסור שמחה אסף, הפרופסור אליעזר סוקניק, העסקן הירושלמי שמואל האורח-בריסקר ועורך-הדיון המנוח דויד אבולעפיה, ליסד שכונה חדשה בשטח הסלעי שנרכש מידי מיגור ראטיסבין הצרפתי. שכונה זו נועדה להיות באותם הימים הקיצונית בדרימה של ירושלים, כשסמוך לה הולכת ונבנת השכונה החרדית שערי חסד.

כל משתכני רחביה הקימו לעצמם בתי אבן חדיקומתיים,

• בית זה משמש עתה כמישכנה של שרת-החוקן.